

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.5/27.204716>**Катерина ТРЕТЬЯКОВА***orcid.org/0000-0001-6821-4652*

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри методики викладання іноземних мов

Рівненського державного гуманітарного університету

(Рівне, Україна) *kmvim2012@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ ДИДАКТИЧНИХ КАЗОК В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЇХ НАВЧАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

У праці визначено необхідність розробки нових прийомів навчання з використанням автентичного матеріалу. Наголошено, що збільшення обсягу іноземного матеріалу сприяє, крім підвищення якості навчання, розвитку універсальних навичок учіння. Пріоритетним завданням сучасної освіти є не лише збагачення студентів певним об'ємом знань, але й розвиток вміння отримувати, аналізувати, критично осмислювати нову інформацію, відчувати потребу в самоосвіті. У процесі вивчення іноземних мов формування лінгвокультурної компетенції стає можливим завдяки розширенню лінгвокраїнознавчого компонента в навчанні, казки ж, своєю чергою, повною мірою містять компоненти національної культури, відбивають картину світу певного народу, сповідують цінності та моральні норми.

Розвивальний потенціал казкової літератури є надзвичайно широким.

Освітні потенції дидактичної казки неможливо реалізувати без систематизації основних напрямів роботи з нею, без чітко окресленої мети її використання, методично розробленої послідовності впровадження казки в освітній процес. Підкреслено, що спровокувати інтерес та мотивацію, позитивний настрій, щирі емоції можна за допомогою дидактичних казок лише системно і цілеспрямовано. Використання дидактичної казки на заняттях іноземної мови, крім інтелектуального, цікавого, захоплюючого та естетичного навчання, розширення лінгвокультурного світогляду і пізнавальних інтересів має на меті пробудити бажання вчитись і пізнавати непізнані речі, розвивати творчість, мислення.

Використання казок на заняттях з іноземної мови дає змогу збагатити лексикон, якісніше засвоїти граматику, сформувати навички усної та письмової мовленнєвої комунікації.

Однією з найактуальніших проблем сучасної освіти є підготовка вмотивованого вчителя, який би творчо підходив до навчання та виховання. Саме дидактична казка є одним з ефективних методів мотивації учнів та подача навчального матеріалу.

Дидактичні казки придатні для подачі будь-якого навчального матеріалу, де абстрактні символи (цифри, букви, звуки, поняття та уявлення) «оживають», вибудовуючи казковий образ іноземного світу.

Ключові слова: казковий дискурс, повчальна казка, дидактична казка.

Kateryna TRETIAKOVA,*orcid.org/0000-0001-6821-4652*

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor of Methodology of Foreign Languages Teaching Department

Rivne State University of the Humanities

(Rivne, Ukraine) *kmvim2012@gmail.com*

PECULIARITIES OF DIDACTIC FAIRY TALES IN ASPECT OF REALIZATION OF THEIR TEACHING POTENTIAL

In the article it is dedicated the necessity of development of new methods of teaching with the help of authentic material. It is marked that the increase of volume of foreign materials, except upgrading quality of teaching, promotes development of universal skills of learning. Priority task of nowadays education is not only to enrich students by the certain volume of knowledge but also to development their ability to get, to analyse, critically comprehend new information, to feel requirement in self-education. Formation of linguocultural competence in learning foreign languages becomes possible due to the expansion of the linguistic component in studies, while fairy tales, in their turn, contain the components of national culture, reflect picture of the world of certain people, profess values and moral norms.

Cultivating potential of fairy tale literature is extraordinarily wide.

Educational potencies of didactic fairy tale are impossible to realize without systematization of basic work assignments, without sharp-edged aim of its usage, methodically worked out sequence of implementation of fairy tale in educational process. It is underlined, that to provoke interest and motivation, positive mood, sincere emotions it is possible by means of didactic fairy tales only systematically and purposefully. Using of didactic fairy tale in foreign language classes

except of intellectual, interesting, enthralling and aesthetic studies, expansion of linguocultural world view and cognitive interests has for an object to wake up a desire to study and cognize the ungot to know things, develop creativity, cognition.

The use of fairy tale in foreign language lessons allows to enrich lexicon, to master grammar more qualitative, improve skills in verbal and writing speech communication.

One of the most actual problems of modern education is preparation of well-motivated teacher that would go to the teaching and education creatively. Here didactic fairy tale is one of the effective methods of students' motivation and supplying of educational material.

Didactic fairy tales are suitable for any educational topic, where abstract symbols (numbers, letters, sounds, concepts and presentations) 'revive' by constructing fairy tale image of the foreign language world.

Key words: *fairy tale discourse, instructive fairy tale, didactic fairy tale.*

Постановка проблеми. Казковий дискурс формує дитячий світогляд, спричиняючи хвилю наслідувань і рецепцій. Світ казкової літератури є джерелом яскравої образності, скарбницею базових концептів національної культури. Попри це, навчальний потенціал казок досліджено в педагогічній науці недостатньо, а використання казок методично правильним чином потребує подальших розвідок і експериментів.

Аналіз досліджень. Нині вивчено різноманітні теоретичні аспекти казки, особливості роботи з нею, її вплив на дитину (В. О. Сухомлинський, Ш. О. Амонашвілі, А. О. Галич, М. Б. Лановик, І. П. Безпечний, Л. Ф. Дунаєвська, Н. А. Короткова, М. В. Кучинський, Н. С. Ференц та ін.). Більшість робіт зосереджені на походженні казки, її видах, функціях, особливостях побудови, проте неповною мірою досліджена дидактична казка як метод мотивації учнів, рушій пізнавальної та творчої діяльності (Абжамалова, Жданова: 2016, 778; Бочарникова: 2017, 10).

Мета статті – визначення навчального потенціалу англійської казкової дискурсу з урахуванням дидактичних цілей мовних особливостей. Досягнення окресленої мети вбачаємо в розв'язанні завдань з: 1) опису навчального резерву казкової літератури; 2) аналізу мовних особливостей дидактичних казок.

Основним методом дослідження є наукове спостереження.

Виклад основного матеріалу. Сучасна педагогіка розглядає казку як методичний прийом. Йдеться про так звані методичні казки – спеціально укладені тексти для реалізації виховної мети. Вони стають основою для обговорення вчинків героїв та самостійних умовиводів. Методична казка як навчальний матеріал ґрунтується на бажанні дітей наслідувати головних героїв, гратися в них. Тобто використання казок у педагогічному процесі – звернення потреби дітей в ігровій і навчальній діяльності.

Виходячи з тези про розвивальний потенціал будь-якої казки, педагогічна наука тим не менш виділяє саме дидактичні казки або навчальні/

повчальні казки. «Дидактична (навчальна) казка – це вид казки, скерований на образне уявлення і передачу учневі учбового матеріалу, а також розвиток у нього необхідних практичних вмінь і навичок, формування світогляду і творчого мислення» (Сьома, 2013: 62).

За такого розуміння як дидактична казка може розглядатися будь-який твір казкового жанру, що використовується як методичний посібник у практичній роботі вчителя іноземної мови. Використання казок, народних, літературних, поетичних (віршованих) тощо потребує сумлінної підготовки та ретельного планування роботи. Казка може використовуватися в роботі з дітьми різного віку, коли до уваги береться не лише рівень підготовленості учнів, а й скрупульозний підбір мовного матеріалу, адже у процесі використання казок враховуються не лише цілі, вік, але й задачі навчання, мотиваційна складова частина і прагнення учнів до нового.

В умовах сьогодення вивчення іноземної мови, зокрема англійської, починається задовго до школи. Попри дискусії щодо доцільності уведення дитини в незнайомий їй світ, шкільні педагоги мають прийняти це як даність, реалію, елемент сучасного педагогічного й освітнього простору. За таких умов саме навчальна казка стає частиною освіти у формах, доступних і прийнятних віковій дитини. «Казка дає можливість дитині зрозуміти сутність реальних речей і процесів. Вона в цікавому та уявляючому вигляді доносить цю інформацію до маленької людини» (Дарєєва, 2016: 136).

Методика роботи з іншомовною казкою передбачає такі етапи: 1) читання; 2) переклад; 3) переклад; 4) робота з новою лексикую та граматикую; 5) відповіді на запитання і виконання завдань за текстом; 6) інтерпретація тексту (інсценування, читання за ролями тощо).

Ця методика, безперечно, потребує уваги і щодо мовних особливостей казки. Це суто прагматичний аспект відбору мовного матеріалу.

Літературознавці і культурологи одностайні в тому, що в саме в казках якнайкраще проявляються риси національного менталітету. Так, у чарівних

казках Англії в героїв незвичні мотиви поведінки. Рідко трапляються сюжети, в яких герої хочуть досягти успіху, перемогти кого-небудь, заволодіти багатствами, здобути супернавичку тощо, на що багаті українські казки. Англійські казкові герої діють за зовнішніми обставинами, з почуття обов'язку аби власної пихи. Такі сюжети, на перший погляд, є ординарними, з іншого боку – вони більш гуманні й прості, без зайвого акценту на поганих людських рисах або амбіційності. Згадаємо тут і про традиційний, суто англійський гумор – тонкий, іронічний, дещо дивний, інколи ексцентричний.

У сюжеті можлива безліч дивних поворотів і деталей, як наприклад, у відомій англійській казці «Три поросятка» (Three Little Pigs), де проглядається ставлення англійців до свого житла, виражене прислів'ям *My house is my castle* (Мій дім – фортеця). Початок твору несе на собі риси характерної для англійських казок ексцентричності:

Once upon a time there were three little pigs and the time came for them to leave home and seek their fortunes. Before they left, their mother told them "Whatever you do, do it the best that you can because that's the way to get along in the world" (5). («Колись жило трійко маленьких поросятко і настав час покидати домівку, щоби шукати кращої долі. Перш ніж вони пішли, їхня мама сказала їм: «Щоби ви не робили, робіть це якомога краще, адже ви можете залишитися самі на світі»).

Англійці люблять факти, що і знайшло відбиток в англійських народних казках, сюжети яких сповнені фактів і деталей, сухих і точних. Казка може бути побудована на одних лише деталях, без звичної розв'язки і моралі, водночас різкі повороти сюжетної лінії та емоційні моменти взагалі відсутні. Ці та інші риси роблять англійську казку не чарівною, а звичайною розповіддю з повсякденного життя, занадто деталізованою і реалістичною.

Серед відмінностей англійської казки – не завжди щасливий кінець, деякі історії мають сумний, інколи жорстокий кінець. Так, у казці «Чарівна мазь» (Fairyt Ointment) головну героїню вдарив біс так, що вона стала сліпою на одне око. Розв'язка казки має менше повчальних моментів, ніж, наприклад, українські народні казки.

Зупинимося на віршованих англомовних казках. Поетична мова відмінна від звичайної прозової чи розмовної. Вона насичена яскравими образами, жвава, співоча, фонетично багата і завдяки рими та ритму легко сприймається. Інтуїтивно дитина надає перевагу саме таким творам; чіткі, дзвінкі, легкі для запам'ятовування рими,

притаманні дитячим віршованим казкам, дають змогу без зайвих зусиль швидко запам'ятати і самостійно відтворювати твір. Поетичні римовані твори вчать прислухатися до звучання слів, дають знання про фонетичні омоніми, синоніми тощо. Дитяча поезія багата на звукові повтори (алітерацію), співзвуччя, які розвивають артикуляцію, правильну вимову, водночас виховують особливе чуйне, вдумливе ставлення до літератури, прищеплюють розуміння і відчуття краси слів, мелодії, рими, ритму.

Точаться суперечки навколо використання двомовного віршованого матеріалу на уроках іноземної мови. Проте початковий етап, окрім методики занурення в мову, не може обійтися без використання рідної для дитини мови. Використання поетичних текстів полегшує запам'ятовування лексики, оскільки англійське слово у віршованому рядку римується з відомою дитині лексемою. Завданням вчителя стає корегування вимови.

CHILD, FAMILY, FATHER, MOTHER, BROTHER, SISTER

Хлопчик Ясь – це CHILD – дитина,

Має FAMILY – родину.

Є у нього FATHER – тато,

Є у нього MOTHER – мати,

Брата – BROTHER має, звісно.

А ще сестричку – SISTER! (6)

Безперечною перевагою такого роду казок є актуалізація ігрової ситуації. Діти приймають умови гри, що передбачають звуконаслідування, активізацію процесів фонематики, постановку правильної вимови. Прагматичний аспект такого роду завдань полягає в ранньому прищепленні уявлення про різницю мовних культур, розрізненні рідної та нерідної мови.

Використання білінгвального матеріалу прийнятне виключно на початковому етапі, введення автентичної англомовної казки доцільно починати з простого:

The bear says: gr-gr-gr.

The bee says: z-z-z.

The crow says: caw, caw.

The chick says: cheep-cheep.

The cow says: moo-moo.

The rooster says: cock-a-doodle-doo, crow-crow.

The dog says: bow-wow, arf-arf.

The cat (kitten) says: meow, meow, mew-mew.

The duck (duckling) says: quack-quack.

The elephant says: ugh, ugh.

The frog says: quack-quack, krik-krik.

The hog says: grunt-grunt.

The kangaroo says: r-r-r.

The lambkin says: ba-a-ba-a.

The lion says: r-r-r.

The owl says: to-who.

The pig says: oink, oink, squeal-squel.

The puppy says: bow-vow.

The snakes says: ch-ch.

The squirell says: keooo-keooo.....

Така казка дає змогу ввести в процес навчання лінгвокультурний та лінгвокраїнознавчий компонент на ранньому, початковому етапі як порівняльний елемент. Це уможливило розвиток уяви, наприклад, власні версії щодо відтворення звуків тварин у різних країнах.

Значущим є вичленування знайомих та нових лексем із притаманними їм відтінками значень та відбиттям лінгвокультурних реалій:

Higgledy Piggledy, my black hen,

She lays eggs for gentlemen;

Sometimes nine and sometimes ten,

Higgledy Piggledy, my black hen.

У мові англійської казки використовується зіставлення близьких за звучанням слів поспіль: звук [m] – misty moor (туманні болота), звук [f] – fiery fen (трясовина, що димить), звук [g] – glow and glimmer and gleam (блиск, що світиться і миготить). Цей досить поширений прийом мовної гри в казці має назву «алітерація», що полягає в обігруванні схожих звуків (голосний і приголосний). Наприклад, *I'm Duff of the Dolorous Doom* («Я пудинг з похмурого передбачення»), тут повторюється звук [d], а в українській – [п].

До особливостей англійської казкового дискурсу належать також часті лексичні і синтаксичні повтори, що зазвичай виконують римотвірну і комунікативну функції:

The three men placed their arms about each other's shoulders and laughed until they cried and cried until they laughed again («Троє чоловіків поклали свою зброю на плечі і сміялися, аж поки не розплакалися, і плакали, аж поки не засміялися знов»).

Окрім лексичних повторів (laugh, cry), спостерігаємо також прийом синтаксичного паралелізму.

Насичення тексту епітетами є не менш характерною ознакою казки, англійської зокрема: *haunted house* (дім із привидами), *wonderful woods* (чарівний ліс).

Оксюморон як вид художнього тропу є засобом творення мовної гри в словосполученнях типу *musical mud* (музична багнюка), коли відбувається сполучення несполучуваного, оскільки всі значення слова *mud* (багнюка, бруд, тина) несумісні семантично із прикметником *musical* (музичний, мелодійний).

Антитеза (різке протиставлення понять або явищ) – доволі часте явище англійської казки, вона посилює емоціональне забарвлення, підкреслюючи, виділяючи думку:

What's black is white,

What's red is blue,

What's dark is light,

What's true is true.

Розуміння та інтерпретація національно-культурної лексики, емоційно та стилістично забарвленої є складним поетапним процесом, що потребує набагато більше зусиль від учня.

Мовними особливостями таких казок є віршована форма, проста, часто звуконаслідувальна лексика, вживання усталених мовленнєвих формул, чіткі граматичні структури і патерни, прості синтаксичні структури, стилістично забарвлена мова.

Висновки. Досвід, накопичений методичною наукою, всі її досягнення та пошуки скеровані на розвиток вмінь і навичок, якісне набуття знань. Проте сучасність потребує принципово нових підходів – формування педагогіки розвитку. Гармонійно розвинута особистість сприймає світ в усьому його розмаїтті – практичному, духовному, історичному, естетичному тощо. Діти ХХІ століття, перебуваючи у стрімкому потоці інформації, швидко втрачають інтерес до отримання нових знань, якщо процес передачі знань є беземоційним і сухим.

У навчальному процесі казки є засобом творення природних комунікативних ситуацій. Казка спроможна дати тлумачення сутності реальних речей та процесів, цікаво і унаочнено донести інформацію. Тексти казок відповідають критеріям актуальності, пізнавальності, доступності та значущості, що зачіпає як ігрову, так і навчальну діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абжамалова Н. Д., Жданова Э. А. К вопросу об изучении англоязычной литературной сказки в современной филологии. *Молодой учёный*. 2016. № 26. С. 778–781.
2. Бочарникова А. С. Особенности использования английской сказки на уроках английского языка в средней школе. Екатеринбург, 2017. 74 с.
3. Дарева О. А. Сказка как учебный текст в процессе обучения детей дошкольного возраста. *Вестник БГУ*. 2016. № 4. С. 135–142.
4. Сёма К. С. Использование дидактической сказки в процессе обучения иностранному языку. *Вестник МДПУ имя И. П. Шамякина*, 2013. С. 62–67.

5. The Three Little Pigs. URL: http://www.hellokids.com/c_14958/reading-learning/stories-for-children/animal-stories-for-kids/the-three-little-pigs (дата звернення: 07.02.2020)
6. Маршалова Т. Англійська мова – це чудово для малят. URL: <https://www.stihi.ru/2010/04/21/5397> (дата звернення: 07.02.2020)

REFERENCES

1. Abdzamalova N. D., Zdanova E. A. K voprosu ob izuchenii anglojazychnoj literaturnoj skazki v sovremennoj philologii [To the question of discovering English literary fairy tales in contemporary philology]. *Young scientist*. 2016. Nr 26. pp. 778–781. [in Russian].
2. Bocharnikova A. S. Osobennosti ispol'sovaniya anglijskoj skazki na uroках anglijskogo jazyka v srednej shkole. [Peculiarities of using English fairy tale at secondary school English lessons]. Yekaterinburg, 2017. 74 p. [in Russian].
3. Dareeva O. A. Skazka kak uchebnyj text v processe obuchenija detej doskol'nogo vozrasta. [Fairy tales as text in the process of teaching children of preschooling age]. *Vestnyk BSU*. 2016, Nr 4. Pp. 135–142. [in Russian].
4. Sema K. S. Ispol'zovaniye didakticheskoy skazki v processe obuchenija inostrannomu jazyku [Using of didactic fairy tale in the process of teaching foreign language]. *Vestnyk MDPU named after I. P. Shamjakin*. 2013. Pp. 62–67. [in Russian].
5. The Three Little Pigs. URL: http://www.hellokids.com/c_14958/reading-learning/stories-for-children/animal-stories-for-kids/the-three-little-pigs (дата звернення: 07.02.2020)
7. Marshalova T. Anglijs'ka mova dlja maljat – tse chudovo [English for children – it is nice]. URL: <https://www.stihi.ru/2010/04/21/5397> (дата звернення: 07.02.2020) [in Ukrainian and English]